

POOPĆENE RELACIJE NEODREĐENOSTI

Ladislav Babić
V.Nazora 2, 40000 Čakovec, Hrvatska
lord@net.hr

SAŽETAK

U radu se iznosi pretpostavka poopćenja *Heisenbergovih relacija neodređenosti*, čime bi se prirodno povezala događanja na kvantnom i tzv. subkvantnom nivou, što bi - eventualno - omogućilo objašnjenje mnogih pojava bez nepotrebne mistifikacije ili uvođenja skrivenih varijabli, odnosno nelokalnih djelovanja.

Ideja je, kvantni nivo svesti na događanja u subkvantnom nivou, bez potrebe uvođenja tzv. „skrivenih varijabli“. Subkvantni nivo bio bi određen vrijednostima *planckovih veličina*. Na tim dimenzijama prostor bi imao zrnatu (mjehurastu) strukturu. Čestica bi bila sposobna kretanjem kroz taj subkvantni prostorni „medij“, kao i uslijed svojih različitih kvantnih stanja, mijenjati svojstva prostora na planckovim dimenzijama. Ta promjenljiva svojstva prostora širila bi se duž putanje čestice brzinom većom od brzine svjetlosti u vakuumu (c), čime bi se moglo objasniti navodno nelokalno djelovanje – svođenjem na lokalno djelovanje, koje se širi brzinom većom od c – u tzv. *EPR paradoksu*.

Polazište nam je u *relacijama neodređenosti*, koje (za slučaj neodređenosti položaja i impulsa u jednodimenzionalnom slučaju) pišemo ovako:

$$\overline{\Delta x}^2 \overline{\Delta p_x}^2 \geq \frac{\hbar^2}{4} \quad (1)$$

Izvršimo li korjenovanje, dobija se:

$$\overline{\Delta x} \cdot \overline{\Delta p_x} \geq \pm \frac{\hbar}{2} \quad (2)$$

Ovu relaciju zvat ćemo *poopćenom relacijom neodređenosti*. Za predznak plus (+), slijede klasične, *Heisenbergove relacije neodređenosti*:

$$\overline{\Delta x} \cdot \overline{\Delta p_x} \geq \frac{\hbar}{2} \quad (3)$$

Nas, međutim, zanima drugi slučaj – onaj koji odgovara predznaku minus (-) u relaciji (2). Pišimo ga u obliku:

$$\overline{\Delta x} \cdot \overline{\Delta p_x} \leq \frac{\hbar}{2}. \quad (4)$$

Analogno možemo pisati i za neodređenosti koje uključuju drugi par komplementarnih varijabli – energiju i vrijeme:

$$\overline{\Delta E} \cdot \overline{\Delta t} \leq \frac{\hbar}{2} \quad (5)$$

Za sada ćemo se zadržati na relaciji (4) i posljedicama koje proizlaze iz nje.

Pretpostavimo da je *znak jednakosti* (=) onaj koji matematički luči kvantni od subkvantnog nivoa. Daklem, u graničnom slučaju (između ta dva nivoa) vrijede jednakosti:

$$\begin{aligned} \overline{\Delta x} \cdot \overline{\Delta p_x} &= \frac{\hbar}{2} \\ \overline{\Delta E} \cdot \overline{\Delta t} &= \frac{\hbar}{2} \end{aligned} \quad (6)$$

Pretpostavit ćemo da nedjeljiva „*zrnca prostora*“, koja se (uslijed djelovanja kvantne čestice) pomiču (točnije – mijenjaju svojstva) u subkvantnom nivou, imaju planckove dimenzije i raspolažu – u pobuđenom stanju – maksimalno planckovom masom:

$$\begin{aligned} \lambda_p &= \left(\frac{G\hbar}{c^3} \right)^{1/2} = 1.61 \cdot 10^{-35} \text{ m} \\ M_p &= \left(\frac{\hbar c}{G} \right)^{1/2} = 2.18 \cdot 10^{-8} \text{ kg} \end{aligned} \quad (7)$$

Slijedeća pretpostavka je, da su *poopćene relacije neodređenosti* samo specijalni slučaj još općenitijih relacija neodređenosti:

$$\begin{aligned} \overline{\Delta x} \cdot \overline{\Delta p_x} &\geq \pm N \cdot \frac{\hbar}{2} \\ \overline{\Delta E} \cdot \overline{\Delta t} &\geq \pm N \cdot \frac{\hbar}{2} \end{aligned} \quad (8)$$

$N = +1$ za kvantni nivo

$N = \text{negativni cijeli broj} < -1$ za subkvantni nivo

(niže ćemo vidjeti, zašto smo odabrali upravo ovaj opseg vrijednosti broja N)

Kako nas ovdje zanima uglavnom subkvantni nivo, zbog jednostavnijih daljnjih razmatranja, definirat ćemo relaciju (8) radije kao:

$$\overline{\Delta x} \cdot \overline{\Delta p_x} \leq \pm N \cdot \frac{\hbar}{2}$$

$$\overline{\Delta E} \cdot \overline{\Delta t} \leq \pm N \cdot \frac{\hbar}{2} \quad (9)$$

$N = -1$ za kvantni nivo

$N =$ pozitivni cijeli broj > 1 za subkvantni nivo

(ubuduće ćemo izostavljati znak srednje vrijednosti, dok ćemo poopćene relacije neodređenosti u subkvantnom slučaju, zvati - *subkvantne relacije neodređenosti!*)

Dok klasične (*Heisenbergove*) relacije neodređenosti stavljaju ograničenja na *maksimalnu točnost* poznavanja vrijednosti komplementarnih veličina, postulirane subkvantne relacije neodređenosti ga ukidaju. U subkvantnom prostoru, moguće je (barem u principu) poznavati parove komplementarnih veličina kojima opisujemo fizikalna stanja subkvantnih ćelija prostora, s neograničenom točnošću.

Uz učinjenu pretpostavku o nedjeljivosti subkvantnih zrnaca prostora i njihovu maksimalnoj masi, uz neodređenosti položaja i impulsa tog subkvantnog entiteta:

$$\Delta x \equiv \hat{\lambda}_p \quad (10)$$

$$\Delta p_x \equiv M_p v$$

za produkt njihovih neodređenosti važi:

$$\Delta x \Delta p_x = \hat{\lambda}_p \cdot M_p v \leq \frac{N\hbar}{2}. \quad (11)$$

Iz (11) proizlazi važna relacija:

$$v \leq N \cdot \frac{c}{2}. \quad (12)$$

Širenje promjena subkvantnog prostora (u zavisnosti od njegove ekscitacije određene sa N) može se dešavati brzinama većim od brzine svjetlosti (c)!¹

(naravno da zaključak (12) vrijedi za proizvoljne neodređenosti, i bez pretpostavke (10) koja je učinjena tek da se eksplicitnije vidi gornji zaključak)

Podrazumijeva se da je viši nivo ekscitacije subkvantnog prostora dan manjom vrijednošću cijelog, pozitivnog broja N . U graničnom slučaju (prijelaza subkvantnih u kvantne zakonitosti), za $N=2$, perturbacije prostora širile bi se maksimalno brzinom svjetlosti. Ovo stanje možemo definirati kao *maksimalno pobuđeno stanje subkvantnog prostora*, dok su stanja koja odgovaraju $N>2$, stanja manje pobuđenosti. U jednom ranijem radu ([1]) pokazano je da planckov mjehur (kvant) prostora ne

---

¹ Na prvi pogled, ova tvrdnja pruturječi zaključcima rada "Zašto se svemir mora širiti brzinom svjetlosti?". Međutim, ne zaboravimo da su zaključci u spomenutom radu izvedeni temeljem opisa svemira pomoću specijalne i opće teorije relativnosti, te standardne kvantne teorije u kojoj važe Heisenbergove relacije.

može biti dimenzija manjih od planckove duljine (λ_p), jer bi to dovelo do nadsvjetlosnih kretanja unutar njega (što ne dozvoljava teorija relativnosti). Međutim, kretanje – točnije, širenje – samih promjena subkvantnih elemenata prostora ne podliježe tom ograničenju. Granični slučaj (za prijelaz između subkvantnog i kvantnog nivoa) uzimamo za $N=2$, kako bi za kvantni i makrosvijet slijedilo

$$v \leq c, \quad (13)$$

automatsko relativističko ograničenje brzina!

NEKE POSLJEDICE

Naravno, zaključak (13) nije jedina posljedica subkvantnih relacija neodređenosti. Pogledat ćemo još neke:

A)

$$\text{Iz} \quad \Delta p_x \leq \frac{N\hbar}{2\Delta x} \quad (14)$$

slijedi, kako uz maksimalno moguće poznavanje položaja zrnca (mjehura) prostora ($\Delta x = \lambda_p$), možemo dovoljno dobro poznavati njegov komplementarni impuls. Dakle,

$$\Delta p_x \leq \frac{N\hbar}{2\lambda_p} = \frac{N}{2} \cdot M_p c. \quad (15)$$

u graničnom slučaju ($N=2$), možemo komplementarni impuls potporostornog mjehura poznavati s točnošću jednakom ili boljom od $M_p c$.

B)

U slučaju neodređenosti energije i vremena, smatrajući nedjeljivim minimalni mogući interval vremena, tzv. *kronon* ($t_p = \lambda_p / c = 5.38 \cdot 10^{-44} s$), minimalna neodređenost vremenske varijable može biti svega $\Delta t = t_p$. Daklem, iz

$$\Delta E \leq \frac{N\hbar}{2t_p} = \frac{N}{2} \cdot M_p c^2 \quad (16)$$

proizlazi kako poznavanje neodređenosti sadržaja energije subkvantnog prostornog mjehura u graničnom slučaju ($N=2$) može biti bolje od $M_p c^2$. Naravno, kao u slučaju A) tako i u ovom poslijednjem, pitanje je – kako? Smatramo li sadržaj energije subkvantnog mjehura prostora upravo jednakim neodređenosti kojom ga možemo poznavati, on se može kretati između 0 i $M_p c^2$. Masa (energija) svemira, uzevši u obzir masu tvari koju sadrži, je reda veličine

$$\begin{aligned} M_s &\approx 10^{53} \text{ kg} \\ E_s &\approx 10^{70} \text{ J} \end{aligned} \quad (17)$$

Istovremeno, cijeli svemir sadrži oko

$$\left(\frac{R}{\lambda_p} \right)^3 \approx 10^{182} \quad (18)$$

elementarnih subkvantnih ćelija (zrnaca ili mjehurova prostora). Kad bi svakoj od njih odgovarala planckova masa (odnosno, energija), to bi na razini cijele vasione dalo ukupnu masu (energiju)

$$\begin{aligned} M_s' &\approx 10^{174} \text{ kg} \\ E_s' &\approx 10^{190} \text{ J} \end{aligned} \quad (19)$$

što je za faktor 10^{121} do 10^{122} veće od mase dane sa (17). Očiti izlaz je u pretpostavci kako je najveći dio tih ćelija *energetski prazan* – nalazi se u nižim ili nepobuđenim energijskim stanjima. Time bi se objasnila razlika između energije svemira računane preko udjela tvari i one, računane preko energija subkvantnih prostornih ćelija. Još više – pobuđena energetska stanja subkvantnih prostornih ćelija mogli bismo identificirati kao različite oblike (tvarnih) elementarnih čestica, uključivo i barionsku tvar! U danom trenutku razvoja svemira došlo je do „zamrzavanja“ energijskih stanja subkvantnih ćelija prostora (slično zamrzavanju vodene pare). Pojedine ćelije zamrznute su u energetski „punom“ – maksimalno pobuđenom – stanju, ostale pak u „praznijim“, manje pobuđenim stanjima. Kao što oštrica klizaljke može provocirati prijelaze leda u tekućinu i paru, i time pojavljivanje elemenata od kojih je stvoren led (atoma, odnosno molekula), na sličan način „rez prostora“ (pomoću visokoenergetskih čestica) može provocirati, iz zamrznutih elemenata ćelija prostora, rađanje virtualnih čestica, točnije – njihov prijelaz iz virtuelnog u realno stanje.

C)

Kako protumačiti *EPR paradoks* nastao mjerenjem, primjerice, koreliranih stanja spregnutih čestica, ukupnog spina jednakog nula? Razdvoje li se dvije čestice, duž putanje njihova razdvajanja dešavaju se promjene subkvantnog prostora, stvarajući tako *subprostorni kanal* duž kojeg se promjene stanja pojedine čestice mogu širiti brzinom većom od brzine svjetlosti (c). Mjerimo li stanje čestice A (pomoću magnetskog polja) tako da je njezin spin usmjeren prema gore ($\uparrow$), to izaziva promjenu subkvantnog nivoa koja se, duž subkvantnog kanala, širi do čestice B. Tako ona „zna“ da mora „podesiti“ svoj spin prema dolje ($\downarrow$). Svaka promjena stanja čestice A izazvana mjerenjem, tako omogućava čestici B da podesi svoje stanje u skladu s početnim uvjetom stanja spregnutih čestica – *ukupni spin=0*. Možemo pretpostaviti da je maksimalno pobuđeno stanje subkvantnog prostora određeno raspodjelom tvari (uglavnom barionske, vidi [2]) u svemiru, odakle bi slijedio zaključak da brzina svjetlosti mora ovisiti o količini bariona u svemiru. U svemiru s drugčijom količinom bariona, ona bi bila različita od $c = 3 \cdot 10^8 \text{ ms}^{-1}$.

ZAKLJUČAK

Mada je rad prilično spekulativnog karaktera, s obzirom na posljedice koje proizlaze iz njegovih zaključaka, smatramo da ga vrijedi razmotriti. Temeljno je pitanje, dakako, kako prodrijeti do postuliranog subkvantnog nivoa i kako – zaobilazeći *Heisenbergove relacije neodređenosti* – omogućiti poznavanje karakteristika subkvantnih elemenata prostora sa proizvoljnom točnošću. Na to ovaj rad ne odgovara, no - nesumnjivo može odgovoriti čovjek, ako su pretpostavke rada iole smislene.

U Čakovcu, 25.3.2011.

Ladislav Babić

LITERATURA

[1] Babić L., “Prema kvantnoj kozmologiji“, 1999.(neobjavljeno),
<http://planckon.nav.to/>

[2] Babić L., “Brzina svjetlosti i barionska komponenta svemira”, 2006.
(neobjavljeno), <http://planckon.nav.to/>

[3] Babić L., “Poučene relacije neodređenosti”. 2011. (neobjavljeno),
<http://planckon.nav.to/>

GENERALIZED UNCERTAINTY RELATIONS

This work introduces hypothesis of generalization of Heisenberg relations, which could naturally combine events on quantum and subquantum level, and - possibly – enable explanation of many phenomena without unnecessary mystification or introduction of hidden variables, that is non-local effects.